១៥_រឿង ដើមកំណើតក្រុងភ្នំពេញ

ភ្នំដែលសន្មត់ជានាមទីក្រុងរបស់ខ្មែរ គឺទីក្រុងភ្នំពេញសព្វថ្ងៃ កើតមានតាំងពីមុនពេលស្ថាបនាព្រះរាជវាំង ដោយមានរឿងដំណាលថា : ក្នុងកាលកន្លងទៅហើយ (គ.ស ១៣៧២) មានយាយចាស់ម្នាក់ឈ្មោះ (ពេញ) ជាអ្នកមានភោគសម្បត្តិបរិបូណ៌ មានទីលំនៅនៅក្បែរមាត់ច្រាំងទន្លេបួនមុខ ។ ផ្ទះគាត់សង់នៅលើទីទួលមួយ ខាងកើតភ្នំតូចមួយ ។

ថ្ងៃមួយទីនោះមានភ្លៀងធ្លាក់ខ្លាំង ទឹកទន្លេជន់លិចរហាចរហឹម ដូនពេញគាត់ចុះទៅកំពង់ទឹកស្រាប់តែឃើញដើមគគីរមួយធំអណ្តែតមកច្រាំងហើយដោយអំណាចទឹកហូរសងចុះឡើង ដើមគគីរនោះចេះតែអណ្តែតវិលវល់នៅក្បែរមាត់ច្រាំងនោះ ។ ដូនពេញឃើញដូច្នោះគាត់ប្រញាប់រត់ទៅអំពាវនាវហៅអ្នកជិតខាងឱ្យមកជួយទាញយកដើមគគីរនោះ ។ អ្នកជិតខាងក៏នាំគ្នាយកពួរទៅចងហើយអូសរំកិលបន្តិចម្តងទាល់តែមកដល់លើមាត់ច្រាំង ។ ពេលដែលដូនពេញយកកំណាត់ឈើទៅកោសក្បៀរសំអាតភក់ចេញ គាត់បានឃើញក្នុងប្រហោងឈើគគីរនោះមានព្រះពុទ្ធរូបបួនអង្គតូចៗធ្វើអំពីសម្រិត និងទេវរូបមួយអង្គទៀតធ្វើអំពីថ្ម ទេវរូបនោះទ្រង់ឈរ ព្រះហស្តម្ខាងទ្រង់ដំបង ព្រះហស្តម្ខាងទៀតទ្រង់ស័ង្ខ ព្រះកេសាបួង ។ ដូនពេញនិងអ្នកជិតខាងដែលទៅជួយមានសេចក្តីត្រេកអរណាស់ដោយរើស បានរបស់ជាទីគោរពក៏នាំគ្នាដង្ហែរព្រះបដិមាទាំងនោះមកដល់ផ្ទះដូនពេញ ។

ដូនពេញចាត់ការសង់ខ្ទមតូចមួយតំកល់ជាបណ្តោះអាសន្ន ។ថ្ងៃក្រោយមកដូនពេញអំពាវនាវឱ្យអ្នកជិតខាងជួយលើកដីពូនភ្នំដែលនៅខាងលិចផ្ទះគាត់នោះឱ្យទៅជាភ្នំមែនទែន ។បន្ទាប់ពីនោះគាត់ឱ្យគេអារឈើគគីរនោះ ធ្វើជាសសរវិហារដែលគាត់បំរុងនិងសង់លើភ្នំនោះ ។ក្នុងគ.ស១៣៧២ដូនពេញនិងអ្នកស្រុកច្រើននាក់ស្រុះស្រួលបបួលគ្នាសង់វិហារមួយខ្នង ប្រក់ស្បូវភ្លាំងនៅលើកំពូលភ្នំនោះ ហើយគាត់ ដង្ហែរព្រះពុទ្ធរូបស័រិទ្ធទាំងបួនអង្គទៅដំកល់ទុកក្នុងវិហារនោះ ។ ចំណែកទេវរូបថ្មមួយអង្គគាត់ដង្ហែទៅដំកល់ទុកលើអសនៈមួយនៅជើងភ្នំខាងកើត ហើយគាត់យល់ថាទេវរូបនោះអណ្តែតទឹករសាត់មកពីស្រុកលាវ និងមានមាឌុំបែបភាពដូចលាវគាត់ក៏សន្មត់ថា "អ្នកតាព្រះចៅ" ។ នាមនោះជាប់មកដល់សព្វថ្ងៃនេះ ។

កាលសាងវិហាររួចហើយ គាត់និមន្តព្រះសង្ឃមកគង់លើជើងភ្នំនោះ ក្នុងទិសខាងលិចទើបកើតមានឈ្មោះថា "វត្តភ្នំដូនពេញ" ដែលសព្វថ្ងៃហៅកាត់ខ្លីថា "វត្តភ្នំ" តាំងពីពេលនោះរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ ។ ឯព្រះពុទ្ធរូបទាំងបួនព្រះអង្គនិងអ្នកតាព្រះចៅនោះបានបញ្ចេញឥទ្ធិឫទ្ធិឱ្យឃើញពូកែសក្តិសិទ្ធណាស់ អ្នកណាបន់ស្រន់ក៏បានសំរេចបំណង ពិត (នេះជាជំនឿរបស់អ្នកស្រុក) ។

នេះហើយជាដើមកំណើតក្រុងភ្នំពេញ ដែលក្រោយពីនោះរវាង៦០ឆ្នាំ បានកើតជាទីក្រុងរបស់ស្តេចខ្មែរយ៉ាងស្តុក ស្តម្ភ ។

ការស្ថាបនាព្រះរាជវាំងនៅទីក្រុងភ្នំពេញលើកទី១

ព្រះរាជពង្សាវតារបស់ប្រទេសកម្ពុជាចែងថា ព្រះបាទសម្តេចព្រះបរមរាជា (ពញាយ៉ាត) ទ្រង់គ្រប់គ្រងព្រះរាជ

សម្បត្តិគង់នៅក្នុងព្រះរាជវាំងមហានគរ (នគរធំ) បាន១៥ឆ្នាំ លុះមកដល់គំរប់១៦ឆ្នាំ នៃរជ្ជកាលរបស់ព្រះអង្គ ទើបទ្រង់មានព្រះយោបល់ថានឹងទ្រាំនៅក្នុងមហានគរនេះតទៅទៀតពុំបាន ក៏មានព្រះបញ្ជាឱ្យកសាងព្រះរាជវាំងថ្មី នៅទួលបាសាណ ក្នុងខេត្តស្រីសឈរ ដែលសព្វថ្ងៃហៅថា ស្រុកស្រីសន្ធរ ខេត្តកំពង់ចាម។ នៅថ្ងៃ១៣រោច ខែមិគសិរ ឆ្នាំជូតចត្វាស័ក ព.ស ១៩៧៦ ច.ស ៧៩៤ គ.ស ១៤៣២។

ព្រះបាទសម្ដេចព្រះបរមរាជា (ពញាយ៉ាត) ទ្រង់ស្ដេចយាងចេញចាកមហានគរមួយអន្លើរ ដោយរាជាសេវកាមាត្រ នាម៉ឺនសព្វមុខមន្ត្រីជាដើម ដោយព្រះទីនាំង តាមជលមាគ៌ាមក លុះដល់ថ្ងៃ១៥កើត ខែបុស្ស ឆ្នាំជូត ចត្វាស័ក នុះស្ដេចយាងដល់ទួលបាសាណ ស្ដេចគង់នៅជាសុខសំរាន្តក្នុងព្រះរាជវាំងបាសាណនោះ បានត្រឹមតែជាង១ឆ្នាំប៉ុណ្ណោះ ដោយទឹកទន្លេចេះតែឡើងលិចទីនោះរាល់ឆ្នាំ ទើបព្រះអង្គមានព្រះរាជបញ្ជាឱ្យសម្ដេចពញាកែ និងឧកញ៉ាហោរ៉ាធិបតី ខៀវ ព្រមដោយមន្ត្រីឯទៀតខ្លះផងដែលស្គាល់ទីដីមានជយភូមិ ឱ្យទៅពិនិត្យមើលទីដីនៅជិតភ្នំដូនពេញ ឃើញថា ទីដីនៅទិសអាគ្នេយ៍ភ្នំដូនពេញជយភូមិល្អ ព្រះអង្គក៏មានព្រះរាជបញ្ជាឱ្យកសាងព្រះរាជវាំងថ្មីនៅទីត្រង់នោះ។

នៅថ្ងៃទី៩កើត ខែពិសាខ ឆ្នាំខាល ឆស័ក ព.ស១៩៧៨ ច.ស៧៩៦ គ.ស១៤៣៤ ព្រះបាទសម្ដេចព្រះបរមរាជា (ពញាយ៉ាត) ស្ដេចយាងចាកចេញពីរាជវាំងបាសាណ ថ្ងៃ១៥កើត ខែពិសាខ ចូលគង់រាជវាំងថ្មីនាទិសអាគ្នេយ៍ ភ្នំដូនពេញ ។

នៅថ្ងៃ១១រោច ខែពិសាខ ឆ្នាំម្សាញ់ ន.ពស័ក ព.ស១៩៨១ ច.ស៩៧៩ គ.ស១៤៣៧ ព្រះអង្គប្រទាន នាមក្រុងថ្មីនោះថា ក្រុងចតុមុខមង្គល ឯទន្លេបួនមុខដែលគេធ្លាប់ហៅថា ទន្លេច្រាបឈាមមកយូរហើយនោះ ទ្រង់ប្រទានឈ្មោះថា ទន្លេចតុមុខបូរីវិញ ។ល។ និង ។ល។ ព្រះអង្គព្រះរាជបញ្ជាឱ្យឧកញ៉ាតេជោស្រីចៅហ្វាយ ស្រុកសំរោង ជាអ្នកកាន់ការលើកដីចាក់លុបបំពេញទីក្រុងថ្មី ឱ្យយកដីចាក់បំពេញភ្នំដូនពេញឱ្យរីកធំខ្ពស់ឡើង ទៀតផង ។ ទីក្រហូងជ្រៅដែលកើតពីការជីកយកដីនោះ ជាប់មានឈ្មោះថា បឹងតេជោ រៀងមកគឺទីដីត្រង់ផ្សារថ្មីសព្វ ថ្ងៃនេះ ។ល។ ទ្រង់មានព្រះរាជបញ្ជាឱ្យឧកញ៉ាផ្លុង ចៅហ្វាយស្រុកបាទីកាន់ការជីព្រែកមួយនៅខាងត្បូងភ្នំដូនពេញ ដែលជាប់មានឈ្មោះថា ព្រែកឱ្យកញ៉ាផ្លុង ហៅចំណេរកាលតមកហៅថា ព្រែកពាមផ្លុង គឺត្រង់កន្លែងសួនវែងសន្លឹម នៅខាងកើតព្រះសក្យមុនីចេតិយ្យសព្វថ្ងៃនេះ។ល។

ព្រះបាទសម្ដេចព្រះបរមរាជា (ពញាយ៉ាត) ទ្រង់មានព្រះរាជបញ្ជាឱ្យកសាងវិហារលើទឹកដីខ្ពស់ ដែលចាក់ថែម ថ្មីត្រង់កន្លែងវិហារចាស់របស់ដូនពេញ ឱ្យកសាងព្រះចេតិយ្យធំ១២ខាងក្រោយព្រះវិហារ ។ល។ ទ្រង់បញ្ញត្តិឱ្យហៅ វត្តភ្នំដូនពេញ វត្តព្រះចេតិយ្យបពិត្រដូច្នេះវិញ (លុះចំណេរកាលតមក មហាជនបែរជាហៅវត្តនេះថា វត្តភ្នំដូនពេញ, អ្នកខ្លះហៅថា វត្តភ្នំពេញ, ឬថា វត្តភ្នំ ជាប់រៀងមក)។ ទ្រង់មានព្រះរាជបញ្ជាឱ្យកសាងវត្ត៦ ផ្សេងទៀតគឺ :

១-វត្តកោះនៅត្រង់ទិសខាងកើតឈាងអាគ្នេយ៍ភ្នំដូនពេញ។

២-វត្តលង្ការនៅទិសខាងកើតឈាងឥសានភ្នំពេញ

៣-វត្តព្រះពុទ្ធឃោសា នៅត្រង់ទិសខាងត្បូងព្រែកចិនដំដែក នាទិសខាងជើងភ្នំដូនពេញ (បានជាព្រះរាជទាន នាមវត្តទាំងបីដូច្នេះដើម្បីឱ្យសមនឹងដំណើររឿងដែលថា ព្រះពុទ្ធឃោសាចារ្យទៅចំលងគម្ពីរពីកោះលង្ការ)។

៤-វត្តពាមផ្លុង នៅត្រង់ទិសអាគ្នេយ៍ភ្នំដូនពេញ ជិតជាប់និងមាត់ព្រែកឧកញ៉ាផ្លុង ឆ្ងាយបន្តិចពីវត្តកោះ ។ ព្រះពុទ្ធរូបអង្គធំដែលដំកល់ទុកក្នុងព្រះវិហារវត្តពាមផ្លុងនោះ មានព្រះនាមថា ព្រះស្រការលេញ ព្រោះគេបិទមាសរំលេចមានសណ្ឋានស្រដៀងនិងស្រការត្រីលេញ ។

៥-វត្តឧណ្ណាលោម ដែលមាននាមនេះស្រេចស្រាប់ពីយូរណាស់មកហើយ ជានាមនៃព្រះចេតិយដែលបញ្ចុះព្រះឧណ្ណាលោម (រោមប្រជុំចិញ្ចើម) នៃព្រះអស្សជិតត្ថេរ នៅចំកណ្តាលព្រះចេតិយទាំង៥ ខាងលិចវិហារវត្តឧណ្ណាលោមសព្វថ្ងៃនេះ ។

៦-វត្តខ្ពបតាយ៉ង ដោយនាមតាម្នាក់ឈ្មោះយ៉ង ដែលជាអ្នកជីកខ្ពប លុះចំណេរកាលមក វត្តខ្ពបតាយ៉ង គឺវត្តបុទុមវត្តីសព្វថ្ងៃនេះ ។ បន្ទាប់ពីនោះព្រះបរមរាជា (ពញាយ៉ាត) ព្រះអង្គមានព្រះរាជបញ្ជាឱ្យជីកព្រែកមួយទៀត នៅទិសខាងត្បូងព្រះបរមរាជវាំង ហើយឱ្យលើកកំពែងព័ទ្ធជុំវិញក្រុង ។ ព្រែកនៅខាងត្បូងឱ្យឈ្មោះថា ព្រែកតាកែវ នៅខាងលិចព្រែកនោះមានអូរមួយហៅថា អូរត។ មានព្រែកមួយនៅខាងជើងភ្នំហៅថា ព្រែកពុំពាយ ប៉ុន្តែដោយហេតុត្រង់នោះមានរោងចិនដំដែកទើបព្រែកពុំពាយនោះ ក្លាយឈ្មោះទៅជាព្រែកចិនដំដែកវិញ ។ នៅតាមមាត់ទន្លេបួនមុខព្រះរាជាទ្រង់មានព្រះរាជបញ្ជាឱ្យលើកដីជាកំពែង ដើម្បីការពារទឹកទន្លេកុំឱ្យឡើងលិច ទីក្រុង ។ ខាងក្នុងកំពែងទីក្រុងថ្មីនេះ ពួកអ្នករាជការ និងអ្នកស្រុក សង់ផ្ទះសំបែងបានតាមចិត្ត។ ឯភូមិខាងលិចទីក្រុងសុទ្ធតែជាវាលស្រែ។

បួនឆ្នាំក្រោយមកព្រះនរាយរាជា ជាព្រះរាជបុត្រច្បងនៃព្រះបរមរាជា (ពញាយ៉ាត) ត្រូវបានតាំងជាព្រះឧបរាជ ហើយទ្រង់ទៅកសាងប្រាសាទគង់នៅឯជាយរលួស។ ក្នុងពេលជាមួយគ្នានោះ ព្រះស្រីរាជា ជារាជបុត្របន្ទាប់នៃព្រះបរមរាជា (ពញាយ៉ាត) ទ្រង់គង់នៅទីខាងលិចអូរត លើទួលមួយដែលជាប់នាមហៅថា ទួលព្រះស្រី នៅខាងជើងវត្តព្រះពុទ្ធមានបុណ្យ ។

ការស្ថាបនាព្រះរាជវាំងនៅទីក្រុងភ្នំពេញលើកទី២

នៅថ្ងៃព្រហស្បតិ៍ ៤កើត ខែបុស្ស ឆ្នាំឆ្លូវ សប្តស័ក ព.ស ២៤០៩ ម.ស.១៧៨៧ ច.ស.១២២៧ គ.ស.១៨៦៥ ម៉ោង៩ព្រឹក ព្រះបាទនរោត្តម បរមរាមទេវតា (ព្រះសុវណ្ណកោដ្ឋ) ស្តេចយាងចាកចេញព្រះបរមរាជវាំង ស្រះសរពើយុត្តក្រុងឧត្តុង្គមានជ័យមកគង់ក្រុងភ្នំពេញចតុមុខនគរ។

ការកសាងទីក្រុងភ្នំពេញក្នុងរជ្ជកាលព្រះករុណានរោត្តមនេះ ជាការសាងលើកទី២ តពីទី១ ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបរមរាជា (ពញាយ៉ាត) បានប្រកបដោយជោគជ័យ សេរីមង្គលរុងរឿង ចំរើនស្ថិតស្ថេរ រហូតមកដល់សម័យបច្ចុប្បន្ន ។